

se, příteli, ihned strážníka na nejbližší cestu k Vltavě. Je to horší, než kdybys neměl talent žádný. Jakže definoval Flaubert genia? Píle, píle, a zas píle.

Šaldův Zápiskník, roč. 9.

Celkový plán Souhoru díla F. X. Š. Felix Vodička

Právě v okamžiku, kdy přistupujeme k vydávání Šaldových spisů, je třeba si připomenouti dosavadní historii jeho sebraných spisů, abychom si ujasnili úkoly své edice ve srovnání s edicemi jinými.

Do literatury a do literárního vývoje zasahoval F. X. Šalda jako kritik celými knihami jen výjimečně. Neúčinnějším nástrojem jeho kritického postoje k literatuře byl zpravidla časopisecký článek, kritická studie nebo jen glossa, nebo dokonce útočná polemika. Proto byl tlak jeho kritického vystupování v literatuře již dlouho pocíťován, když teprve v roce 1905 vyšla první Šaldova kniha *Boje o zítřek*, soubor zásadních kritických studií obecnějšího dosahu literárního a uměleckého. *Boje o zítřek* byly však knihou Šaldova vyznání, nebyly retrospektivním souborem starší tvorby, byly programem Šaldy z roku 1905. Když pak Šalda v roce 1912 přistoupil k vydání svých *Spisů* v nakladatelství Unie, zamýšlel ani tu zachytit retrospektivní výbor z kritických zápasů let devadesátých, ale především knihy, které byly výrazem jeho současného úsilí literárního. Vedle 2. vydání *Bojů o zítřek* vyšel tam jako 2. svazek soubor statí *Duše a dílo*, v němž Šalda předvedl několik portrétů, jimiž se zabýval v roce 1912 nebo v letech těsně předcházejících. Ostatní tři svazky zahrnují Šaldovu činnost beletristického prosaika, svazek *Život ironický* a jiné povídky a román *Loutky i dělníci boží* o dvou dílech. Vydávání Šaldových *Spisů* bylo přerušeno v roce 1917. Po světové válce začalo nakladatelství Aventinum v roce 1925 vydávat *Dílo F. X. Šaldy*. Od předcházejících *Spisů* se lišilo tím, že ihned v 1. svazku přineslo výbor z Šaldových kritických statí z let devadesátých, 1. část *Juvenilii*. Ale již druhý svazek přinesl neorganicky novinku, Šaldovu komedii „*Tažení proti smrti*“. Předcházející dvě dramatické práce Šaldovy (*Dítě a Zástupové*) vyšly však již předtím v Aventinu mimo *Dílo* a nebyly ani později do *Díla* zařazeny. Obdobně i *Strom bolesti*. A tak aventinské Šaldovo *Dílo*, naznačující svým prvním svazkem, že předvede čtenářům Šaldovy mladistvé *boje o novou českou literaturu*, uvázlo druhým svazkem. Snad tu do jisté míry působily neshody mezi Aventinem a Unií, neboť Unie stále dotiskovala a prodávala *Boje o zítřek* a *Duši a dílo*, tedy právě ty knihy Šaldova díla, které byly na knižním trhu stále nejhledanější.

Po zániku Aventina převzalo vydávání Šaldových spisů nakladatelství Melantrich pod stejným titulem *Dílo F. X. Šaldy*. Ani v tomto případě nešlo o úplné

vydání všech spisů Šaldových, ale jen o 15svazkový výbor z díla Šaldova. Autor sám rozvrhl plán celé edice a pod jeho dozorem se uskutečňovalo vydávání od roku 1934 až do Šaldovy smrti. Pak vedl redakci *Díla* Bedřich Fučík. Právě okolnost, že Šalda sám nedokončil vydávání *Díla*, vnesla jistý nesoulad do celého vydání, i když vydavatel pokračoval v intencích naznačených Šaldou. Šaldova koncepce *Díla* byla zřejmě určována jeho hodnotícím soudem, jaký zaujal v letech třicátých k vlastním dílu. Vybíral pro *Dílo* jen ta díla, která podle jeho přesvědčení zahrnovala všechno podstatné a přitom životné nikoliv s hlediska minulosti, ale s hlediska přítomnosti a budoucnosti. O celkovém pojetí *Díla* svědčí dobře slova z předmluvy k „*Mladým zápasům*“, zahrnujícím výbor z „posudků, odsudků a útoků“ let devadesátých. „Tato kniha nechce být a není historická; nechce být a není sbírkou dokumentů literárně historických; nečpí a nechce čpět archivem. Co rozhodlo při výběru těchto čtyřiceti pěti statí, které tu uveřejňuji, jest jen síla jejich životnosti: žhavý dostřel do života, maximalistická vášně, která je bodá svou ohnivou ostruhou; jen to, že formulují problémy, které nám posud lezou, třeba s jiným jménem, za nehty; nebo přinášejí mé zkušenosti bolesti vykvašené, jež dosud ani nevystydly ani neosleply a na nichž se může posud orientovat přítomnost.“ Právě proto, že se Šalda snažil celé své dílo znovu zpřítomnit a zkonkretisovat s hlediska svého pojetí daného problému nebo uměleckého výrazu v letech třicátých, bylo tím dáno i další hledisko pro redakci *Díla*: *právo na revisi textu*. Šalda je vyslovil takto: „Pokavád to které dílo básníka nebo umělce zajímá a vzrušuje, pokud se jím obírá ve své mysli, pokud ho znepokojuje, potud není dotvořeno; a potud má umělec nebo básník nejen nezadatelné právo, nýbrž přímo svatou povinnost, nenechat je ležet jako mrtvý balvan ve své dílně, nýbrž pracovat na něm, dotvářet je ze všech sil, přibližovat je co nejvíc dokonalosti.“ A tak nejen že v *Díle* vyšel Šaldův román *Loutky i dělníci boží* v nově přepracovaném jednosvazkovém vydání, ale vzhledem k tomu, že se Šalda díval na činnost kritickou obdobně jako na činnost básnickou, byl přepracováván i text výborů kritických statí v *Mladých zápasech* a v *Časovém i nadčasovém*. To, co zamýšlel uskutečnit Šalda jako autor zaujímavější vztah k vlastním dílu, nebylo možné realizovat po smrti autorově. Kde dříve rozhodovala o výběru a textu vůle autora, bylo nutno nastolit nyní při výběru autoritu novou. Tak si při výběru básní do svazku poesie „*Nova et vetera*“ pomohl vydavatel tím, že o výběru rozhodla celá komise, sestavená z několika básníků. Při vydání „*Duše a dílo*“ vycházelo se sice z původních záměrů autorových (do svazku byla zařazena stať Neruda poněkud nekonvenční z Šaldova zápisníku a stať o Sovovi byla nahrazena novější sovětskou studií ze Zápisníku), ale ostatní úmysly Šaldovy směřující k přepracování a přehodnocení některých jiných portrétů nebylo možné realizovat.

Jakmile byla Šaldova společnost postavena nyní po druhé světové válce před úkol připravit vydávání Šaldových spisů, bylo jí zřejmé, že nemůže setrvat na Šaldově koncepci Díla a že musí přistupovat k odpovědnému dílu, seznamovat veřejnost s Šaldovým literárním odkazem s jiného hlediska, než jaké ke svým spisům zaujímal sám autor. Neznamená to, že Šaldova koncepce Díla nemá svou hodnotu; melantrišské Dílo F. X. Šaldy zůstane vždy ve svém celkovém plánu i ve svazcích, jež mohl Šalda sám k vydání připravit, výrazem stále vůle znovu dotvořovat a zpřítomňovat, co již bylo uveřejněno a co se již v určité podobě stalo majetkem veřejnosti. Je zároveň významným dokumentem Šaldova uměleckého a kritického vývoje, i dokladem toho, jak Šalda v posledních třech letech svého života retrospektivně přehlížel a hodnotil své vlastní dílo. Dnes se však nemůžeme již spokojit jen s pouhým výběrem, dnes cítíme povinnost seznámit širší veřejnost s celým dílem Šaldovým. Tento cit povinnosti je určován jak vědomím velikosti Šaldova díla a jeho významu v české kulturní tvorbě, tak především okolností, že Šalda reprezentuje tvůrčí typ kritické osobnosti vskutku příkladně. Šaldovo dílo zahrnuje v sobě živý kritický komentář k českým literárním a kulturním dějinám od počátku let devadesátých až k předvečeru druhé světové války. Uvědomit si dosah jeho působení v každé chvíli vývojového procesu, do něhož svým dílem tak intenzivně a podnětně zasahoval, to je cíl, jemuž má sloužit naše vydání. Šaldovo dílo je neodmyslitelnou součástí našich moderních kulturních dějin, jeho kritické i polemické projevy byly určeny veřejnosti a také na ni působily, máme proto právo, abychom toto veřejné literární působení Šaldovo uchovali v lidské paměti v celém jeho rozsahu a v původním jeho smyslu.

Připravovaný *Soubor díla F. X. Šaldy*, redigovaný výběrem Šaldovy společnosti, zahrne proto všechnu Šaldovu tvorbu básnickou i kritickou, knihy, studie, kritické stati, referáty, polemiky a glossy. Jak tento soubor třídit a podle jakého hlediska organisovat jeho svazky? Především je jasné, že musíme odlišit poesii, dramata a krásnou prózu od Šaldova díla kritického a publicistického. Poněvadž chceme zachytit všechno, připojíme k „Životu ironickému a jiným povídkám“ i jeho starší povídkové práce knižně dosud nevydané, kdežto k „Dřevorytům starým i novým“ připojíme knižně nevydané prózy z doby novější. Básně budou vydány v úplném souboru; „Loutky i dělníky boží“ hodláme vydati v znění posledním, právě proto, že jde o dílo básnické, které autor může stále přetvářet. Dramata vyjdou v jednom souborném svazku.

Složitější je otázka Šaldova díla kritického, chceme-li skutečně vydati všecko*. Je nesporné, že musíme respektovat takové knižní publikace Šaldovy,

* Otázku úplnosti je třeba posuzovat s hlediska Šaldova díla literárního, t. j. nebudeme na př. uveřejňovat bezvýznamné redakční poznámky technického charakteru. Úplnost je konečně závislá na bibliografických pomůckách vydava-

jako jsou „Boje o zítřek“ nebo „Duše a dílo“. Ale jsou tu i drobné knižní publikace, z nichž některé časopisecky ani nevyšly, byly vydány jako knihy hned v době vzniku a které proto zasluhují, aby byly sebrány v samostatné soubory. Zamýšlíme z nich utvořit dva svazky, *Studie o české literatuře* (Moderní literatura česká, In memoriam Růženy Svobodové, Antonín Sova, O nejmladší poesii české, Mácha snivec a buřič, O naší moderní kultuře divadelně dramatické) a *Studie o umění a básnících* (Umění a náboženství, Genius Shakespearův a jeho doba, Básnická osobnost Dantova, O t. zv. nesmrtelnosti díla básnického). Pro všechny ostatní kritické a časové projevy publicistické uplatňujeme v Souboru díla F. X. Šaldy hledisko historické a chronologické.

Dali jsme přednost hledisku historickému před thematickým vědomě, neboť kritik působí silou své aktivity především v dané chvíli a s hlediska dané situace. Máme však pro toto hledisko jistý pokyn a souhlas přímo v Šaldově díle. Šaldovým kritickým potřebám nejlépe vyhovoval *Šaldův zápisník*, vydávaný od roku 1928. Tam se Šalda mohl nezávisle a v plném bohatství a v plné rozmanitosti svého projevu a výrazu vyrovnávat s danou kulturní a politickou skutečností. Právě proto, že tento Šaldův zápisník byl tak osobitým projevem Šaldovy pracovní a vydavatelské techniky, hodláme vydati tento Zápisník i v Souboru v celistvé podobě, pouze beletrii přeadáme do souborných knih beletristických. Ale obdobně jako v Zápisníku působil Šalda již dříve, i když neměl vždy tu nezávislost a ty publikační možnosti jako ve svém vlastním časopise. Hodláme proto metodu Šaldova zápisníku prodloužit zpětně do minulosti a budeme v jednotlivých svazcích historické řady Šaldových spisů zachycovati Šaldovo publicistické působení podle jednotlivých roků, při čemž jednotlivé svazky zahrnou podle množství materiálu po případech i let několik.

Takto budou uvedeny všechny publicistické projevy Šaldovy do historické souvislosti, bude možné je sledovati v původním jejich smyslu a významu a bude možné zhodnotit i jejich časově daný dosah. Tento postup ovšem nese s sebou, že jsme nemohli do souboru díla převzít „Juvenilie“, „Mladé zápasy“ a „Časové i nadčasové“ jako celky, tedy svazky, které Šalda sám uspořádal. Zatím co „Boje o zítřek“ a „Duše a dílo“ byly však výrazem Šaldova kritického postoje v době, kdy obě knihy po prvé vyšly, byly „Juvenilie“, „Mladé zápasy“ a „Časové i nadčasové“ jen retrospektivami, pořizovanými dodatečně, když Šalda připravoval pro své Dílo z minulých projevů výbor toho, co si zasluhovalo knižní publikace i z časového odstupu. Ostatně kdybychom zařadili tyto svazky do svého Souboru, pak bychom rozbili organizaci spisů k úplné nepřehlednosti. Bylo by třeba vy-

telů. Šaldova společnost má tu výhodu, že se může při své práci opřít o bibliografii Šaldových spisů, kterou pořídil *Jiří Pistorius* a která vychází knižně v nakladatelství Melantrich.

tvářeti svazky z tříště drobných článků a polemik, které by se bez souvislosti s ostatními studiemi jinde publikovanými staly pro čtenáře těžce srozumitelnými nebo by při své izolovanosti zaváděly k představám skresleným. Okolnost, že zařazujeme všechny studie do historického kontextu, nutí nás ovšem k tomu, abychom se vrátili k původnímu textu a toliko v poznámkách budeme moci zachytiti významnější věcné odchylky v Šaldových pozdějších retrospektivních vydáních knižních.

Do souboru Šaldova díla patří i Šaldovy příspěvky do Ottova Slovníku naučného. Budou-li podmínky pro vydávání spisů příznivé, vydáme i tyto studie knižně; tyto příspěvky jsou dnes ve veřejných knihovnách a studovnách poměrně dostupné, takže potřeba jejich vydání není tak naléhavá jako u ostatních děl Šaldových.

Zdalo by se, že zdůrazněním historického hlediska v plánu Souboru díla F. X. Šaldy nepřihlíželi jsme dostatečně právě k jeho životnosti, kterou měl Šalda sám vždy tak na mysli. Nepochybujeme však, že i v tomto uspořádání bude mít Šalda dnešnímu čtenáři co říci, že i dnešní čtenář bude moci konfrontovati Šaldovo řešení problémů v minulosti se situací přítomnou. Zato mu naše uspořádání Souboru vedle jednotlivých stále živých problémů umožní sledovat ještě navíc životnost jako trvalou vlastnost Šaldovy kulturní aktivity, stále neúnavné a stále znovu a znovu se ponořující do všeho dění se snahou novou skutečnost nejen pochopit, ale i vytvářet. Není právě tento aktivismus jako trvalý postoj ke skutečnosti něčím, čeho stále potřebujeme a co jediné zaručuje i plnost kulturního života v přítomnosti? V tomto smyslu je Šaldovo dílo aktuální celé a právě postup historický odhalí „pathos a inspiraci“ Šaldova díla kritického v plném jejich rozsahu.

V pojetí současníků

Nelze zamlčeti, že Šalda i při svém uznávaném a pro literaturu epochálním díle jest dodnes nedořešený problém a že jest zahalen mlhou nadsázek, předsudků i nedorozumění, již bude rozptýlit.

Šalda nezemřel a nezemře ještě dlouho. Byl, je a dlouho ještě i bude aktualitou.

Albert Pražák

Nenáviděl však od počátku kompromisů, nemínil ani na okamžik zdržeti pád přežlých a vyžlých hodnot neb občerstviti je dokonce drobnými melioristickými opravami; již tehdy mu platilo rozhodné: buď — anebo. Arne Novák

To, čím mne F. X. Šalda především uchvacuje, je odvaha. Obhájí právo myšlenky s pevností, jež se nikdy neodchyluje a nikdy nezpozdlá. Jestliže se téměř všichni spisovatelé potřeštili, sloužice kde jakým pánům z periferie umění, vyznává Šalda jedinou služebnost: duchu a tvorbě. V dobách tak dokonalého úpadku mužných mravů zachoval si F. X. Šalda sám schopnost mluvit plným hlasem.

Vladislav Vančura

Snad se to bude zdát paradoxní, ale přesto zůstane pravda, že všechny Šaldovy myšlenky se točí kolem záhady národnosti a českosti, že chápe dosah té záhady jakožto ústřední, jakožto podklad svého vědomí a svědomí, svého myšlení a básnění. Jeho češství spojuje nejbřitčtější kritiku se vzníceným výhledem do budoucnosti. Je proniknuto přesvědčením o nutném vzestupu k pravé, svobodné světovosti, spolu však vědomím životodárných míz, které proudí z kořenů hluboko zapaštěných do rodné půdy. Bojuje proti těsným obzorům a předsudkům, nesklání se však pokorně před ničím z velkých národů, ježto ducha domácího prostředí má za rovnocenného kterémukoli z podání širého světa.

Čemu zůstává věren, ba co ze své dosavadní cesty jen ještě jednoznačněji vyzvedá za hlavní předmět svého snažení a horlení, je mimo jiné: boj proti malosti a měšťáctví; odpor k oficiálnosti; a výzva: buď, kým jsi!

Otokar Fischer

Podivuhodný osud. Vážili jsme si v něm básníka, milovali jsme v něm a slavili kritika, čekali jsme někdy na jeho soudy obecně kulturní a sociálně-politické. A přece jen krátký čas uběhl od jeho skonu a poznali jsme ve svých srdcích — a budoucnost, v to pevně věřím, učiní z tohoto pocitu poznanou pravdu — že byl Šalda vynikajícím zjevem ethickým, že jsme mu všichni, ten vědomě, onen nevědomky, podléhali jakožto učitelé života stejnou měrou jako kritiku a básníkovi a že jeho odchodem utrpěli jsme *spíše* újmu vitální než újmu na jistotě našich uměleckých soudů.

Šalda vejde do budoucnosti především jako *typ ethosu*, jako zjev hlavně mravní, jako příklad života úsilovně hrdinského.

Václav Černý

Před válkou vrátil mi jednu verše, ačkoli mi dříve tiskl, a tu se mne zmocnila zlost. Ne na Šaldu, nýbrž na sebe, protože ty verše byly skutečně asi špatné, poznal jsem to, když jsem si je znovu přečetl a v hlavě mi zůstala věta z Šaldova dopisu, v níž se mluvilo o tom, že verše nejsou sice horší předešlých, otištěných, ale „chtěl bych, abyste stoupal“, stálo na konci.

Poznal jsem brzo, sleduje Šaldovo dílo, že slova: stoupat a růst se v něm objevují mnohem častěji, než která jiná.

Josef Hora